

Peder Anker

USA sett fra Norge sett fra USA

I lys av de siste års politiske og økonomiske jordskjelv, fremstår 1990-tallet som et herlig tiår. Etter kommunistregimenes fall i 1989 vokste nye demokratier frem, FN fremsto som en viktig organisasjon, og man kunne glede seg over militærnedrustning i en skala man få år tidligere bare drømte om. Etter årtier med antiamerikanisme (knyttet til Vietnam-krigen og Ronald Reagan), kunne man risikofritt elske Amerika.

- **Stian Bromark og Dag Herbjørnsrud**

Frykten for Amerika

Tiden Norsk Forlag, Oslo 2003

- **Steinar Hansson**

Vestens fronter

Dinamo Forlag, Oslo 2003

- **Marius Hjelle (red.)**

Pax poeta

Det Norske Samlaget, Oslo 2003

- **Sindre Kartvedt**

Vest for Eden

Kagge Forlag, Oslo 2003.

- **Sindre Mekjan**

Liberty St.

Tiden Norsk Forlag, Oslo 2003.

- **Herman Willis**

Ich bin ein Amerikaner

Schibsted Forlag, Oslo 2003.

- **Orm Øverland og Steinar Kjærholm (red.)**

Fra Amerika til Norge: Norske utvandrers brev 4 bind

Solum Forlag, Oslo 1992-2002.

New York.

Enten man brukte Mac eller PC, på 90-tallet drømte man om landet som frembrakte datamaskinen og tilhørende programvarer. Rå børs kapitalisme ble omfavnet, ikke minst av Arbeiderpartiet, som heiet frem folkeaksjer i Telenor og Statoil slik at alle kunne bli spekulanter. I skyggen av økonomisk vekst og internett, skrev humanistene og samfunns

viterne varmt om kulturelt og biologisk mangfold, semiotikk, språkspill og dekonstruksjon – temaer som reflekterte transatlantisk akademisk idéutveksling og samarbeid. Tiåret kulminerte med en heidundrende nyttårsaften for år 2000, og en apokalyptisk frykt for Y2K.

Drømmen som ble knust, igjen

Så sprakk internettboblen. Dot-com ble dot-gone, og den ene økonomiske skandalen avløste andre, som Enron og WorldCom i USA og Finance Credit i Norge. Tap av sparepenger førte til kritikk av børs kapitalisme og en gryende anti-amerikanisme som bare har vokst med krigen i Irak. Akademikernes semiotiske øvelser fra 90-tallet ble i beste fall irrelevante, eller som en New York-venn av meg bemerket: «George Bush is not a play on the signifier.» Postmodernisme og dekonstruksjon fremsto som humanistenes Enron; i lys av terrorisme og krig har studier av religion, etikk og politisk filosofi blitt mer prekært. Mens sekstiåttens standhaftige anti-amerikanisme på 90-tallet ble oppfattet som irrelevant surmuling, blir den i dag respektert som tilkjempet visdom fra gamle kloke menn og kvinner. Stemningen har snudd: Drømmen om Amerika er blitt til et mareritt.

Skiftet kom den 11. september 2001. Selv ble jeg møtt med skjeve smil fra akademiske venner da jeg i sympati satte stearinlys foran den amerikanske ambassade. Den umiddelbare medfølelsen med terrorofrene ble hos de samme (og fortsatt like gode) venner raskt forvandlet til frykt for hvordan USA ville reagere. Og krigene som kom har igjen omgjort frykten til en forbitrelse over amerikanerne, med påfølgende fanebæring og flengende kritikk. Den intellektuelle flokkmentaliteten har sklidd over fra et pro- til et anti-amerikansk tankefellesskap (for å bruke Ludwik Flecks begrep). At Norge i dag fremtrer som et bedre land enn USA, har blitt et slags folkemantra.

I løpet av de om lag åtte årene jeg har vært

i USA, har jeg kunnet observere et tilsvarende stemningsskifte blant mange amerikanere, i retning av Europa-kritikk. At USA er en bedre og mer ansvarlig union enn den europeiske, er for mange amerikanere allmennkunnskap. «Eurotrash» har blitt en samlebetegnelse for alt som er galt med europeere og tilsvarende bra med amerikanere. Europeere er angivelig late, uhøflige og drikkfeldige, samt politisk feige og egoistiske, mens amerikanere er arbeidsomme, høflige og edrue, og viser politisk mot til å fremme verdensfreden. Konfrontert med slike stereotyper er det min erfaring at konstruktiv dialog først er mulig etter en runde selvkritikk på eget lands vegne. Hvis norske USA-kritikere skal vinne fram med sin kritikk, bør de sette spørsmålsteget ved norsk fortrefelighet før de starter å kritisere andre. Poenget er ikke å rydde opp i eget reir (selv om det også hadde vært en fordel). Konstruktiv USA-kritikk handler om å anlegge en strategi som åpner for dialog med den man kritiserer.

Velkommen tilbake til den kalde krigen

Den voksende anti-amerikanismen har ført til at man pusser støv av ideer og akademikere fra den kalde krigen. For noen få år siden skulle man lese internettidsskriftet *Wired*, nå er det om å gjøre å følge med i radikale tidskrifter som *Harper's Magazine*. Redaktøren, den gamle radikaleren Lewis Lapham, ble intervjuet under overskriften «Den amerikanske opposisjonens undergang» i *Samtiden* 4/2003. «USA er i ferd med å bli en fascistisk stat,» mener han, og trekker paralleller mellom nazisten Hermann Görings propagandamaskin og mediene i dagens Amerika. Selv om Lapham også har andre, mer presise beskrivelser, forteller slike sammenligninger hvor langt USA-kritikere er villige til å gå i bruken av retoriske virkemidler.

Det finnes selvfølgelig en massiv motstand mot George W. Bush og Irak-krigen i hele

USA. Den er i hovedsak organisert rundt Det demokratiske parti som for tiden er i opposisjon. Det er heller ikke noe problem å få utløp for Bush-kritikk, det være seg ved hjelp av TV, radio, aviser, internett, løpesedler eller demonstrasjoner på gata. Lapham må ha sittet på kontoret da jeg, sammen med rundt 250 000 newyorkere, gikk i demonstrasjonstog mot krig i Irak den 15. februar i fjor, en demonstrasjon som ble dekket av de fleste nasjonale TV-kanalene i USA. Problemet er at denne motstanden sjelden har blitt dekket i norske medier, noe som har skapt et uriktig bilde av USA som et meningshomogent land av Bush-entusiaster. Bush-kritikken fra presidentkandidatene for Det demokratiske partiet ser ut til å ha kommet som en overraskelse på norske journalister. Sett fra New York synes mangelen på en balansert og reflektert fremstilling av Irak-konflikten å være et like stort problem i Norge som i USA.

«Pælm pukkstein, pønkere!» oppfordrer Jon Michelet norske USA-kritikere i diktsamlingen *Pax poeta*. Flere andre diktere oppfordrer også til tilsvarende fanebæring ved å stille fredselskende demonstranter opp mot krigerske land. Skuffende bidrag kommer fra for eksempel Jan Erik Vold som dikter sarkastisk om Israels behov for «Lebensraum», der nydyrking av Jaffa-appelsiner er å regne som en «svastika»-politikk. Det er lite pent å si om dagens Israel, men nazister er israelerne tross alt ikke når de undertrykker palestinerne med voldelige metoder. Slike antydninger bidrar mest til å normalisere Holocaust som historisk fenomen, og dermed, paradoksalt nok, til å fremme den nazismen Vold forakter. Å sammenligne politiske tendenser i Israel – eller mediene i USA – med nazismen, virker mot sin hensikt, siden den på den måten hverdagsliggjøres. De til ytterste høyre vil kunne svare at hvis israelere har en hakekorspolitikk og amerikansk media minner om nazisme, så er kanskje denne politikken ikke så gal likevel.

Steinar Hansson har med sin bok *Vestens fronter* brukt erfaringen han har høstet fra

den kalde krigen til å forstå dagens politiske situasjon. Han skriver med store bokstaver om «den generelle europeiske mentaliteten» og «den amerikanske arrogansen» om USA som «verdens enerådende sheriff», om «Amerikas innerste sjel» og om det amerikanske «imperiets ambisjoner». Hva Hansson refererer til med slike uttrykk er uklart, ikke minst fra lesesalen på New York Public Library hvor jeg sitter og skriver. Det er vanskelig å forestille seg at spanjoler, tyskere og nordmenn har en felles mentalitet som ikke finnes blant innbyggere her i New York. Man kan heller ikke slutte fra Bushs arrogante utenrikspolitikk til at landets «innerste sjel» er skjebnebestemt til imperialistiske foretak. Det ville være tilsvarende urimelig å bruke Bondeviks mentale helse som målestokk for hele den norske helsetilstanden. Mer alvorlig: Bevisbyrden er hos Hansson når han argumenterer for at Irak-krigen er motivert av imperialistiske sheriffambisjoner og den iboende «korsfarerånden» til amerikanere. For at denne kritikken skal tas alvorlig må man stille med tungt belegg. Så lenge det mangler, må man ta utgangspunkt i Bush-regjeringens påstand om at krigen i Irak har vært nødvendig for å unngå nye terrorangrep. I dag kan det synes som om dette har vært en mer imaginær enn reell frykt. Det er likevel urimelig å bruke en slik retrospektiv betraktning som grunnlag for å stille spørsmålstegn ved Bush-regjeringens motivasjon. Det er imidlertid mulig å argumentere for at invasjonen av Irak har gjort verden mer ustabil og at okkupasjonen vil generere flere terrorister, et argument som har motivert mange i New York (inkludert meg selv) til å demonstrere mot Bush.

Det å blottlegge den subjektive erfaringen til en forfatter kan være en måte å avsløre om en ideologi virker hul. I *Vestens fronter* bringer Hansson inn sin subjektive erfaring på to steder; han skriver at han har reist i USA og at han «har sett statsminister Kjell Magne Bondevik sveve. I bokstavelig forstand.» Denne lyriske beskrivelsen av statsministeren som en

slags svevende engel skal fange Bondeviks stolthet over å ha Bill Clinton på besøk. Samtidig skal beskrivelsen danne et bilde for leseren av hvor flotte norske politikere kan ta seg ut hvis de var mer aktive internasjonalt (les: hvis Norge ble med i EU). Hansson likte godt å være gjest på Slottet hvor han observerte Bondevik sveve over parketten. Det var fint å være i nærheten av kongen, statsministeren og den amerikanske presidenten. *Vestens fronter* bærer preg av en slik paternalistisk lengsel på statsministerens vegne. Boken gir et kongelig overblikk over «vestens fronter» med Europa på den ene siden og USA på den andre. I dette verdensbildet er europeerne de snille og amerikanerne er de slemme, og Norge bør følgelig bli medlem av EU for å demme opp mot den amerikanske faren. Bildet er som hentet ut av den kalde krigen med «fronter» marsjert opp mot hverandre, med påfølgende argumenter for hvorfor den ene «fronten» er bedre enn den andre. At både europeere og amerikanere er splittet i bite fraksjoner med hensyn til krigen i Irak bortforklares og nedtones. Den massive motstanden mot Bush-regjeringen som finnes på USAs liberale venstreside har Hansson så godt som ignorert. All kompleksitet reduseres til fordel for et enkelt bilde av krigerske amerikaner versus fredelige europeere. For Steinar Hansson har anti-amerikanisme slik blitt en ideologi for å fremme norsk medlemskap i EU.

Terrorens orientalske røtter

Mens Hansson maner frem kalde fronter mellom europeere og amerikanere på tross av at USA er i tett allianse med sentrale europeiske land, argumenterer Herman Willis for at den reelle konflikten er mellom vestlige land og «en håpløs oppsplittet og lite progressiv araberverden» med «spillerom» for al-Qaida terrorister. Willis fortjener honnør for (som den eneste av forfatterne nevnt i dette bokessay) å ha drøftet Osama bin Ladens motivasjonsgrunnlag i *Ich bin ein Amerikaner*. Boken har blitt til etter en Willis-artikkel i

Samtiden med samme tittel. En norsk bok med tysk tittel om en saudiarabers oppfatninger om amerikanske forhold, reflekterer godt den internasjonale kompleksiteten rundt terroraksjonen 11. september.

Willis beskriver hvordan bin Ladens anskuelser bygger på læren innen Det muslimske brorskap som ble dannet ved al-Azhar-universitetet i Kairo i 1928 som et resultat av den islamistiske verdens svekkelse etter det ottomanske rikets sammenbrudd. En ledende skikkelse innen denne kretsen var filosofen Sayyid Qutb (1906-1966), hvis femtenbinds hovedverk *Fitbilal-el-Quar'an* («I skyggen av Koranen») utgjør en innflytelsesrik nytolking av muslimsk tro. Historikeren Paul Berman har studert verket, og Willis videreformidler hvordan det har «partier av helt usedvanlig skjønnhet, av poetisk rikdom, av religiøs lengsel og fromhet» slik at verket fremstår som «intet mindre enn en intellektuell kraftprestasjon som overgår det aller meste som ble skrevet i forfatterens samtid.» Problemet med verket (sett fra vestlig hold) er at Qutb mener at jøder og kristne har falt fra den felles religiøse vei de en gang delte med muslimer. Vestlig sekularisert liberal økonomisk materialisme står som kontrast og trussel til muslimsk fromhet, og det er angivelig den rettroende arabers oppgave å søke å vende dem om til muslimsk tro, om nødvendig med vold.

Slik sett ble New York et naturlig terrormål for bin Laden, siden storbyen er et kulturelt og økonomisk senter for den vestlige verdens sekulariserte, liberale kultur. Willis tar i resten av boken leseren med på en rundreise blant rike, fattige, konservative og radikale i USA for å vise hvor mangeartet landet er, og dermed hvor fåfengt det er å komme med lettvinde forestillinger om hva som er typisk amerikansk. Mangfoldet i USA fremstår som ganske likt det mer familiære mangfoldet i Europa, og al-Qaida fremstår som en felles fiende den vestlige verden samlet må forholde seg til. «Terrortrusselen (...) henger over Europa på samme måte som den henger over USA. Vi har

alle blitt terrormål», konkluderer Willis.

Problemet med Willis' forståelse er analog til Hanssons argumentasjon i *Vestens fronter*. For Willis handler det ikke om amerikanere versus europeere, men om fronten mellom muslimske fundamentalister på den ene siden og den vestlige verden på den andre. Mangfoldet i arabisk kultur og den massive motstanden mot bin Laden og al-Qaida i arabisktalende land blir ikke beskrevet. En konsekvens er inntrykket boken skaper av muslimske land som en irrasjonell orient full av fundamentalistiske terrorister. Slik Hansson bruker antiamerikanismen til å knytte Norge til Europa, bruker Willis frykten for al-Qaida til å knytte Europa og USA sammen. Selv om de trekker konfliktlinjene ulikt har de begge nyttegjørt seg den kalde krigens bruk av fronter i sine respektive virkelighetsforståelser. Et sterkt og klart fiendebilde er nødvendig for dem begge.

Tre i Amerika ved to av dem

Generasjonen som slapp å få studieårene merket av den kalde krigen har et ganske annet og mer nyansert forhold til USA. Sindre Mekjan og Sindre Kartvedts reisebeskrivelser viser at de har lært å kjenne Amerika på godt og vondt. Deres avideologiserte kritikk virker derfor overbevisende. De er begge kritiske til Bush og krigen i Irak, men fremstår likevel ikke som utpreget antiamerikanske. Tvert imot.

Mekjan skriver om Amerika i romans form. *Liberty St.* utspiller seg i New York i tiden umiddelbart før og etter 11. september og omhandler livet til frilansjournalisten Njål Brende som nylig har flyttet til storbyen med sine to barn og amerikanske kone Diane. Det meste av handlingen foregår på en bar der Njål drikker øl, flørter med bartenderen, og diskuterer politikk med kompiser. Romanen fanger en nordmanns møte med New Yorks kulturelle kompleksitet og de problemer som oppstår når den skal formidles til Norge. Njål

beskrives som en uvitende og lite belest journalist som skriver for løssalgsaviser og rapporterer til NRK Radio. Han rammes av depresjon etter terroraksjonen, klarer ikke å skrive eller forberede stemningsrapportene for norske lyttere, og blir frustrert over at han ikke greier å formidle den politiske og sosiale situasjonen han erfarer. Boken fremstår som en avslørende kritikk av hvordan en journalist kan leve uten bakkekontakt med den virkeligheten han er satt til å formidle. Et forsøk på å inkludere Bush som en kontrastfigur i romanen er mindre vellykket, siden Mekjan ikke kommer med en overbevisende skildring av presidentens motiver og følelsesliv. Til gjengjeld rommer romanen en fin beskrivelse av hvordan en by i angst og depresjon drev venner og familie sammen eller fra hverandre. Dette er romanens sterke side. Merkelig nok beskriver ikke Mekjan lukten av pulveriserte datamaskiner og brente lik som dominerende i Manhattan i ukene etter 11. september. Alle som opplevde storbyen i denne tiden har sin versjon av marerittet; for meg handlet det om å puste inn asken av min families venner.

«Det skal gå an å være glad i Amerika og samtidig ta avstand fra USAs administrasjon, verdier og framferd,» argumenterer Kartvedt i sin reisebeskrivelse *Vest for Eden*. Bortsett fra Willis' bok, er dette en av de ytterst få kjærlighetserklæringene til Amerika i litteraturen jeg har vært gjennom. Det er særlig den sensuelle og spirituelle siden av landet Kartvedt er glad i og opptatt av å forstå. Bruce Springsteens rock'n'roll blir en guide til middelklassen i New Jerseys fallerte drømmer, mafia og korrupsjon. Jazz, R&B, salsa og soul introduserer leseren til New Orleans' outrerte uteliv. Alt som finnes av initiativ i denne byen «handler om å konfrontere naturkrefter som lever av nedbryting,» forklarer han i beskrivelsen av hvordan byen blir styrt av materielle, kroppslige og spirituelle krefter. «I New Orleans er det en følelse, ikke av at alt var bedre før, men at alt allerede har skjedd før. At alt av betydning fant sted for lenge siden, og at bare Syn-

defloden gjenstår.»

Det er vanskelig å være uenig med ham. Som kontrast bringer Kartvedt leseren til Disneys perfekte, men likevel marerittaktige småby Celebration der alle innbyggerne lever som marionetter i en idealisert Andeby. Religion og kroppslig frigjøring er utgangspunktet for møte med Memphis og Elvis Presleys Graceland. Horer, slum, religion og vold er også ingrediensene i beskrivelsen av Kentucky, Wyoming, Montana, Las Vegas, og Los Angeles uten at Kartvedt blir moraliserende (snarere tvert imot). Dette fokuset på musikk, religion og sensualitet er et vellykket grep i boken, og en effektiv terapi for de som måtte tro at amerikanere stort sett består av oljetørste kalkulerende kapitalister. Kartvedt lykkes imidlertid ikke med å trekke noe vanntett skille mellom den amerikanske kulturen han er glad i og den utenrikspolitikken han ikke liker. Støtten til Bushs utenrikspolitikk kommer fra republikanske velgere som henter sitt verdigrunnlag nettopp i de åndelige og religiøse sidene av amerikansk kultur. Kartvedt beskriver. At det er en demokratisk forbindelse mellom vanlige folks verdigrunnlag og en president er imidlertid noe man trygt kan applaudere, om man så er aldri så uenig i utenrikspolitikken.

Norsk oksidentalisme

For journalistene Stian Bromark og Dag Herbjørnsrud er det om å gjøre å forstå amerikansk kultur før man eventuelt kritiserer USAs politikk. Deres bok, *Frykten for Amerika*, åpner med et utvalg iøynefallende eksempler på anti-amerikanisme i Norge. Amerikanere er angivelig dumme, kultur- og historieløse, skremmende med onde politiske hensikter, truende, og dominerende. Mest ekstrem er kanskje litteraturprofessor Arild Linneberg som har sammenlignet Bush med Hitler.

Hva kommer det av at folk har opplagt gale eller villedende oppfatninger om USA? Bromark og Herbjørnsrud bruker 1990-tallets ide-

ologikritikk til å vise at anti-amerikanismens formål er å bygge opp europeisk identitet. Slik har det tidligere vært europeiske nasjonsbyggere og nå unionsbyggernes prosjekt å gjøre amerikanere mest mulig ulike dem selv. Inspirert av Edward Saids berømte bok *Orientalismen* bruker de den nederlandske Amerikaforskeren Rob Kroes teori om at anti-amerikanismen er å forstå som ideologisk «oksidentalisme». Slik vestlige land under imperietiden for omlag hundre år siden konstruerte en eksotisk irrasjonal orient for å legitimere rasjonaliteten i egen politikk, bruker europeere i dag Amerika som en eksotisk irrasjonal oksident for å legitimere fornuften i egen tenkning og kultur. Amerikanerne blir slik beskrevet som det man selv ikke er. *Frykten for Amerika* tar leseren med på en fascinerende historie om europeeres fordommer mot amerikanere fra Columbus sine sjøreise i 1492 og frem til i dag. Det er en historie om hvordan europeere gjennom tidene har repetert Columbus sin nedlatende beskrivelse av amerikanerne som enkle, naive og dumme med den konsekvens at eget folk fremstår som sofistikerte, kloke, og intelligente. Når Hansson for eksempel uttaler at «George Bush er en dust,» gjentar han ikke bare Columbus' beskrivelse av amerikanske stammehøvdinge, men hyller samtidig intelligensen til Bondevik som «svever» over parketten på Slottet. Når Ingeborg Moræus Hanssen og Erlend Loe rakker ned på amerikansk film, promoterer de samtidig den høye kvaliteten på fransk og norsk.

Brevene hjem

Mens konger, diktatorer, embetsmenn og oligarker (van)styrte Europa, flyktet eller emigrerte hundretusener av europeere til USA. Fra kongeriket Norge kom det i hovedsak økonomiske flyktninger, noe brevsamlingen *Fra Amerika til Norge* vitner om. Orm Øverland og Steinar Kjærholm har gjort en kjempeinnsats ved å samle og redigere fire tykke bind med brev hjem fra norske utvandrere. Sam-

lingen er helt sentral for de som ønsker å forstå de første utvandrerne liv og inntrykk av Amerika, samt de drømmer og myter brevene skapte hos dem som satt igjen i Norge. Utgivelsen har allerede inspirert en serie med historiefaglige arbeider, men brevene blir, forbausende nok, ikke brukt som kildemateriale i Bromark og Herbjørnsruds studie. Det er synd, ikke minst fordi de har gjort seg til talsmenn for hvor viktige slike folkelige kulturmanifestasjoner er. Bromark og Herbjørnsrud legger med rette vekt på hvordan Knut Hamsuns svært kritiske beskrivelse av USA i *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* samtidig var en hyllest til Norge. Hamsun kom fra landsbygda hvor amerikabrevne utgjorde den viktigste informasjon folk fikk om landet, og det er derfor rimelig å lese hans kritikk i lys av den rosenrøde beskrivelsen av USA i mange av brevene. I 1881, samme år som Hamsun først publiserte sin kritikk, kunne for eksempel Ivar Andersen Li fra Wisconsin fortelle «at Amerika er et rigere og fruktbarere Land end Norge.»

Bromark og Herbjørnsrud har også rett i at Jens Bjørneboes innflytelsesrike essay *Vi som elsket Amerika* fra 1968 bygger på en ubegrunnet frykt for blanding av kultur, folk og raser, og at essayet retorisk fungerte som et forsvar av et enhetlig norsk sosialdemokrati. Bjørneboes essay bør imidlertid også sees i lys av hvor positiv både norsk populærkultur og politisk establishment var til USA. Siden hans essay var et svar på det han oppfattet som en strøm av desinformasjon, blir det uheldig å rive det ut av den sammenhengen. Mye av anti-amerikanismen i Norge i dag kan også forstås som en reaksjon på misforholdet mellom offisiell norsk politikk og hva mange nordmenn mener om krigen i Irak.

Forbindelsen til jorden

Bromark og Herbjørnsrud ser isteden anti-amerikanismen i lys av nasjonalromantiske tanker i europeisk åndsliv. Amerikanerne ble

av en rekke europeiske forfattere beskrevet som et historie- og kulturløst land fordi de (i motsetning til europeere) manglet en langvarig forbindelse til sin jord. Bare de som har hatt en lang historisk tilknytning til sitt lands jord kan utvikle høykultur, hevdet for eksempel tyske intellektuelle som skrev nedsettende om den amerikanske innvandrer-kulturen. Forestillingen om at USA er et nytt land og at amerikanerne er historieløse, er en fordom Bromark og Herbjørnsrud tar et langt og berettiget oppgjør med. Selv tok jeg denne vrangforestillingen med meg da jeg for første gang dro til USA, og ble forbauset over å finne tettsteder fra 1700-tallet, universiteter med forskningstradisjoner tilbake til 1600-tallet, og omfattende kulturminner tilbake til 1100-tallet. Mest forbausende var det likevel å lære om urbefolkningens rike kulturelle historie, om deres konføderative system av nasjoner, og om hvordan deres demokratiske styre inspirerte USAs konstitusjon. Bromark og Herbjørnsrud beskriver dette i detalj, og det fungerer som et frontalangrep på Cappelen forlags verdenshistorie for videregående skoler.

Kritikken går i hovedsak ut på at USA presenteres som et hvitt og europeisk prosjekt der den nordamerikanske urbefolkningskultur gjøres til en irrelevant forhistorie. Deres rettighetssystem og demokratiske tradisjoner blir ikke diskutert på tross av at denne har vært av betydning for utviklingen av demokratiet i USA. Det er altså ikke slik at greske eller britiske demokratiske prinsipper er den eneste historiske kilden for våre demokratiske idealer. Den amerikanske urbefolkningen har også spilt en rolle og fortjener derfor plass i en verdenshistorie. Isteden portretteres urbefolkningen i Cappelens historie som svake ofre for den hvite manns undertrykkelse, noe som stemmer godt med forfatterens marxistiske dialektiske metode. Resultatet er den vanlige og altså misvisende forestilling om at demokratiet har sin vugge i Europa hvorfra USA er et nyere appendiks.

Afrikansk-amerikanerne blir også fremstilt

ensidig som ofre for undertrykking, der Martin Luther King er den eneste som nevnes ved navn, mens deres innflytelsesrike bidrag til USAs og europeisk kultur blir stemoderlig behandlet. Norske skoleelever fortjener å kjenne til musikkhistorien som leder opp til dagens rap og hiphop. Avslutningsvis portretteres krigen i Irak som om den bare handler om oljeinteresser, mens Saddam Husseins brutalitet og upålitelighet ikke nevnes. Kort sagt, Bromark og Herbjørnsrud leverer et systematisk, nådeløst og velargumentert slakt av antiamerikanismen i en av Norges mest leste historiebøker (med et akkumulert opplag på 750 000). Forfatterne har tappert forsvart seg på Cappelenes nettsider med at det ikke er plass til alt i en verdenshistorie. Det synes likevel klart at en ny, omskrevet utgave er uunngåelig.

Bromark og Herbjørnsruds hovedbudskap er at man må slutte å dømme amerikanere for hva de *er*, men isteden fokusere kritikken på hva de *gjør*. Boken er slik å forstå som et bidrag til å heve saklighetsnivået i den vedvarende debatten om Amerika. De inviterer til refleksjon over hvilken rolle antiamerikanismen spiller i norsk og europeisk kultur og politikk, og de forsøker å skape rom for mellomfolkelig forståelse, og da også med dem fra Texas. *Frykten for Amerika* er vel verdt å lese.

Dialog ved selvrefleksjon og humor

Mye er selvfølgelig galt i USA, men betyr det at alt er så mye bedre i Norge? Sett fra New York kan det se ut som om nordmenn kaster stein i glasshus med sin antiamerikanisme. Før man langer ut mot andres kultur og politikk kan det være en god øvelse å prøve ut USA-kritikken på hjemlige forhold. Den som synes privatfinansierte Hollywood-filmer er dårlige, for eksempel, kunne spørre om norsk statsstøttet film er bedre. Den som er kritisk til amerikanske storkonserner kunne undersøke hvorfor norske oljepenger blir investert i

nettopp disse aksjene. Den som er opptatt av alt fra spisevaner til mangel på demokratiske verdier, globale familienettverk, storkapital, og likhet for loven, kunne snu ryggen til den amerikanske ambassade og slå blikket opp mot Slottet. Den som synes det er forkastelig at Bush gir skattelette til de rikeste 5 % av landet, kunne rette tilsvarende kritikk mot norske politikere som har lagt næringslivsskatten til rette for Norges mest velhavende 5 %. Den som misliker amerikansk advokatmakt, kunne spørre hvorfor Norges grunnlov er skrevet på en gammelmodig norsk vanlige folk må betale en jurist for å forstå. Den som synes amerikanske medier er ensidige og tabloide, kunne med fordel rette kritiske blikk mot norske løssalgsaviser. Den som synes beskyttelse av oljeinteresser får dominere verdenspolitikken kunne undersøke hva norsk utenrikspolitikk handler om. Den som er kritisk til invasjonen av Irak kunne ta i betraktning at norske soldater også er en del av okkupasjonsmakten. Kort sagt, den som kritiserer det amerikanske demokratiet kunne med fordel spørre om det norske fungerer så mye bedre.

Det er selvfølgelig lov å kritisere andre selv om man ikke er feilfri selv, og hva Norge måtte finne på kan synes uvesentlig i lys av en mektig føderasjon som USA. Men man kan ikke sette én moralsk standard for andre og en annen for seg selv. Slik dobbeltmoral blir med rette oppfattet som hykleri av amerikanere og fører bare til hoderysting. Videre er et lands størrelse og makt et realpolitisk, men ikke etisk relevant, argument. Når norske USA-kritikere ikke inkluderer kritisk selvrefleksjon i sin kritikk, stenger de i realiteten muligheten for en reell dialog med amerikanere både i Norge og i USA. At man bør rette kritiske blikk også mot hjemlige forhold når man kritiserer andre skulle heller ikke være noen intellektuell nyhet. Mye norsk antiamerikanisme handler dessverre mer om å gjøre seg flott for den lokale manesjen enn å starte en reell samtale med amerikanere om deres kultur og utenrikspolitikk.

I debatten om USA og krigen i Irak er humor minst like viktig for å kunne håndtere kompleksiteten i en internasjonal situasjon som stadig er i forandring. Saftig galgenhumor har i det minste holdt humøret oppe for mange her i New York. Mens fredsaktivister satt som menneskelig skjold på Bagdads hus-tak, skrev jeg 1. april i fjor en e-post til venner og familie om at jeg var blitt utkommandert av det amerikanske sivilforsvaret til å være menneskelig skjold på taket av New Yorks landemerker for å stoppe terrorister. «Se etter meg på hodet av Frihetsgudinnen!» oppfordret jeg, og la til at bruken av min kropp sikkert ville få mediedekning. Responsen var formidable. Folk surfet nettet etter bilder eller satt oppe om kvelden for å se etter meg på

nyhetene. En strøm av engstelige e-post uttrykte både forakt for amerikanere og bekymring for min sikkerhet. Noen ganske få skrev og gratulerte.

Er det noe som mangler i bøker skrevet av nordmenn om USA etter 11. september 2001, må det være humor. Det hviler et gravalvor over litteraturen, med den uheldige effekten at debatten stivner i politiske fronter som ligner den kalde krigens. Bøkene er dominert av alvorlige menn (de er alle menn) som skriver sorgmodig, konfronterende eller uforsonlig om USA. Norges humorister oppfordres med dette til å kaste seg inn i debatten. I den grad politisk satire er et amerikansk fenomen, er det langt igjen til en amerikanisering av Norge. ●

Samtiden og...

Zeszyty Literackie, Wespennest, Varlik, Transit, Revista Crítica de Ciências Sociais, Ord&Bild, Neprikosnovenny zapas, Nova Istra, Mittelweg 36, Mehr Licht!, Magyar Lettre, Le Monde diplomatique, Lateral, Kritika & Kontext, Ji, Index on Censorship, Glänta, Fa-art, Euphorion, du, Dialogi, Critique & Humanism, Belgrade Circle, Arena

Samir Amin, Ulrich Beck, Zbigniew Brzezinski, Juan Luis Cebrián, Ales Debeljak, Slavenka Drakulic, Dario Fo, Timothy Garton Ash, Karl-Markus Gauß, Susan George, Boris Groys, Jürgen Habermas, Michael Hardt, Didier Lapeyronnie, Bernard Lewis, Claudio Magris, Adam Michnik, Péter Nádas, Toni Negri, Anna Politkovskaia, Richard Rorty, Jacques Rupnik, José Saramago, Saskia Sassen, Immanuel Wallerstein, Slavoj Žižek

... og **Göran Rosenberg**

EUROZINE

l'Europe culturelle
pour de vrai

cultural Europe
coming true

das Kulturelle Europa
wird Wirklichkeit

la Europa cultural
se hace realidad

www.eurozine.com